

אמירת "ברשות" הכהן - הכהנים

ענף ב - אמירת "סברי מרנן"

בשיעור עם ידידי חבורת הכהנים, דנתי בשאלה, האם כאשר כהן מזמן בנוכחות כהנים אחרים [דבר המצוי בסעודה משפחתית של כהנים], עליו לומר "ברשות" הכהנים. מעניין לעניין באותו עניין, ידידי הרופא ד"ר שלמה [סטיב] וייס, העלה בפני את הנדון שדנו בבית אמו, כאשר בנים ונכדים מסבים לסעודה בביתה של אלמנה שהיא בעלת הבית, האם מחוייבים לומר "ברשות" בשעת ברכת המוציא או "ברשות בעלת הבית" בשעת הזימון. המשותף לשאלות אלו הוא, הבנת והגדרת אמירת "ברשות" [ברשות בעל הבית, ברשות הכהנים] - האם מדובר בנטילת רשות כדי לאפשר את הברכה, או בנתינת כבוד [פורמלית] בלבד. דבר נוסף שיש לתת עליו את הדעת: מידי שבת בשבתו, כאשר נערכת אצילנו בבית הכנסת [ישראל הצעיר דהנקוק פארק] סעודה שלישית, ומכבדים בזימון את אחד המסובים או האורחים, יש המקפידים לומר "ברשות הרב", אולם יש שאינם מקפידים. יש האומרים "ברשות הכהנים", ויש שאינם אומרים. ויש לברר את המקור לריבוי המנהגים באמירת "ברשות". מתוך בירור הדברים יושבו שאלות הללו ויבוארו נפק"מ נוספות העולות מנדון זה.

א. בשו"ע (או"ח סימן קסז סעיף יד) נפסק בהלכות בציעת הפת: "אם המסובים רבים, גדול שכולם בוצע". וברמ"א: "ואם הם שוין ואחד מהם כהן מצוה להקדימו". ובהמשך כתב השו"ע: "ואם יש עמהם בעל הבית הוא בוצע ואפילו אם האורח גדול". והוסיף הרמ"א: "**והמברך יאמר תחילה ברשות מורי ורבותי**". וכתב המג"א (שם ס"ק לג) "ונהגו ליטול רשות מכהן (דברי חמודות ברכות פרק ז אות מז), וכן נכון דהא מצוה להקדימו. אם כן אסור לברך בלא רשותו וכו', מכל מקום לא מהני מי שאומר ברשות אם לא נתן לו הכהן רשות".

ומבואר בדבריו שאמירת "ברשות" היא בקשת רשות לפני **ברכת המוציא**, ומאחר ויש קדימות לכהן מדין "וקדשתו", צריך לבקש ממנו רשות אם לא מכבדים אותו בברכה. ולכן כל עוד לא נתן הכהן רשות, אין כל תוקף לאמירת ה"ברשות" ואי אפשר לברך.

וכן מבואר בדברי חמודות שהביא המג"א בענין **ברכת הזימון**, כדבריו: "ומכאן נראה לי סמך למנהג שלנו **שנוטלים רשות מכהנים בברכת המזון** ואפילו במקום שיש תלמידי חכמים גדולים". ובפשטות משמע מדבריו שאמירת "ברשות" היא נטילת רשות מהכהן לזמן ולברך ברכת המזון. אך דברים אלו צריכים עיון, שהרי ברוב הפעמים אין האומר "ברשות" מתכוין באמת ליטול רשות מבעל הבית או מהכהן, וכפי שענינו רואות שהמזמן איננו ממתין לשמוע אם הרשות ניתנה לו, וכן המזמן כלל אינו מברר לפני שאמר "ברשות" אם אין לו רשות מהם. היעלה על הדעת להשתמש בחפץ השייך לזולת לאחר אמירת "ברשות" לפני שנתקבל אישור וניתנה רשות לכך.

אמירת "ברשות" - נתינת כבוד לכהן או לבעל הבית

ב. לכן נראה שאמירת "ברשות" איננה **בקשת רשות** והיתר לברך או לזמן ממי שצריך לברך או לזמן [בעל הבית או הכהן], אלא נתינת **כבוד** לכהן או לבעל הבית. עצם האמירה שמבקשים מהם רשות,

למרות שלא מצפים לתגובתם, מעניקה להם את הכבוד המגיע להם, וכמו שמפורש בדברי השבלי הלקט (סימן קמ) המובא בבית יוסף (סימן קסז) "וכן קודם ברכת המזון נוטל רשות, שמא יש בהם מי שלא הפסיק לסעוד. אי נמי, לפי מה שאמרו רז"ל (ברכות מז, א) גדול מברך, ואף על גב דאתא בסוף הסעודה, לפיכך נוטל רשות. כלומר, לא שאני חשוב וראוי לברך, אלא שיש לי לשמוע מצותכם, שציוני והרשיתי לברך".

וכן כתב הכל בו (סימן כה) "ומדרך המוסר לכל מי שיברך שיטול רשות מן הגדולים המסובים שם". כאשר נעין בכל דבריו של הדברי חמודות, יש קצת משמעות לכך: "מצינו בפרק בני העיר שחכמים נהגו **מידת חסידות** בעצמם, ואפילו אין הכהן תלמיד חכם כמותו נתנו לו דין קדימה כדמוכחי התוספות דהתם. ומכאן נראה לי ראייה סמך למנהג שלנו שנוטלים רשות מכהן בברכת המזון ואפילו במקום שיש תלמידי חכמים גדולים". מבואר בדבריו כי גם באופן שאין חיוב מעיקר הדין לבקש רשות, נהגו לומר "ברשות" **ממדת חסידות**. נמצא שאמירת "ברשות" איננה בקשת רשות אמיתית, אלא זו היא **נתינת כבוד** לכהן ממדת חסידות, כאילו להראות שרשותו נצרכת לזימון.

אולם יש לסייג את הדברים, משום שהדברי חמודות מתייחס לאמירת "ברשות" כאשר אין חיוב הקדמה לכהן מצד הדין אלא ממדת חסידות, וכפי שכתב המג"א המובא לעיל על פי דברי שו"ת ריב"ש (סימן צד), שכיום אין העולם נזהרים להקדים את הכהנים ד"אפשר דאין אנו בקיאים ביחוס הכהונה". ויתכן שרק באופן שכאשר אין חיוב נטילת רשות מעיקר הדין, אז אין אמירת "ברשות" בקשה אמיתית, אך במקום שיש חיוב נטילת רשות, כגון מכהן מוחזק או מבעל הבית, מנין לנו לומר שלא צריכים בקשת רשות אמיתית.

ואמנם באורחות חיים (סימן קסז אות יב) כתב: "מה שנהגים לומר ברשות בלא נטילת רשות זה משום **שתיקה כהודאה**". וזהו ביסוד הדברים כדעת המג"א "דלא מהני מי שאומר ברשות אם לא נתן לו הכהן רשות", ובמקום שיש צורך בכוונה אמיתית לבקש רשות מהכהן, ולקבל ממנו את הרשות. ואמנם ניתנת לכהן האפשרות שלא לתת רשות. אולם כל עוד שהכהן איננו מודיע שאינו נותן רשות, מצד הדין של "שתיקה כהודאה" נחשב כאילו הוא נתן רשות, אך אם הכהן מודיע שאינו נותן רשות, ברור שאין רשאים לזמן.

אמירת "ברשות" - "להימלך עם הציבור"

ג. בביאור הגר"א לשו"ע (סימן קסז סע' יד ס"ק נ) כתב על דברי הרמ"א "והמברך יאמר ברשות מורי ורבותי" - "כמו שכתוב שם (ברכות נה, א) שנאמר (שמות לה, ל) ראו וכו'". בספר דמשק אליעזר ביאר את כוונת הגר"א: "כמ"ש שם אין מעמידין פרנס על הציבור אלא אם כן נמליכין בציבור, שנאמר ראו קרא ה' בשם בצלאל, אמר לו הקב"ה למשה הגון עליך בצלאל כו', הכא נמי צריך להמלך עם הציבור ולומר ברשות".

מבואר בדברי הגר"א טעם נוסף לאמירת "ברשות", שפירושה **"להימלך עם הציבור"**, דהיינו התייעצות עם הציבור כדי להחשיבם ולתת להם הרגשה כאילו יש צורך בחוות דעתם, גם כשבסופו של דבר דעתם איננה קובעת.

מי שנבחר לבצוע את הפת או לזמן צריך להימלך עם בעל הבית ועם הציבור לפני שהוא מבצע את

תפקידו - כשם שהקב"ה נמלך והתייעץ עם משה רבנו לפני מינויו של בצלאל, וכפי שאמר הקב"ה למשה רבנו שימלך עם בני ישראל לפני המינוי [כמבואר בהמשך דברי הגמרא בברכות: "אמר לו הקב"ה למשה הגון עליך בצלאל, אמר לו רבש"ע אם לפניך הגון לפני לא כל שכן. אמר לו [הקב"ה למשה] אעפ"כ לך אמור להם, הלך ואמר להם לישראל הגון עליכם בצלאל, אמרו לו אם לפני הקב"ה ולפניך הוא הגון לפנינו לא כל שכן]. וכנראה ה"המלכות עם הציבור" נועדה **כדי לכבדם**.

נמצא איפוא, כשם שהקב"ה נמלך עם משה רבנו ובני ישראל לא כדי ליטול מהם רשות למינויו של בצלאל, והסכמתם איננה מעלה או מורידה - כך אמירת "ברשות" היא רק "להימלך" עם הציבור ואיננה נטילת רשות. וגם כשאין לאף אחד זכות למנוע את הכיבוד [כגון כאשר בעל הבית מכבד בזימון] - בכל זאת צריך לומר "ברשות" כדי להימלך בציבור.

אך עדיין יש לדון בשיטת הגר"א, על פי הדברים המובאים בספר מעשה רב השלם (אות עח) לענין בציעת הפת: "ויאמר המוציא בלא רשות", ואילו לענין ברכת המזון (שם אות פה) מובא: "לברכת המזון נוטל רשות". ומאליה נשאלת השאלה, מדוע לפני ברכת המוציא ביאר הגר"א בשו"ע את הטעם שהמברך יאמר ברשות מורי ורבותי, כדי להימלך עם הציבור, ואילו במעשה רב מובא שהגר"א נהג לומר "ברשות" רק בזימון ולא לפני ברכת המוציא.

בליקוטי דינים וביאורים מרבי נפתלי הירץ הלוי, רבה של יפו (מובא בספר מעשה רב השלם אות עח הערה ו) עמד על כך וכתב: "ויאמר המוציא בלא רשות. ע' בס' קס"ז סעי' י"ד שכתב גדול שבכולם בוצע כו', וכתב הרמ"א והמברך יאמר תחלה ברשות מורי ורבותי. ואע"ג דרבינו שם בס"ק נ' הביא מקור לזה מברכות נ"ה א' אין מעמידין פרנס על הציבור אלא אם כן נמלכים בצבור שנאמר ראו קרא ה' בשם וגו'. וזה שהוא מברך הוא גם כן ענין כבוד וצריך ליטול רשות. מכל מקום אין ראיה לכאן, דהא הוי הפסק בין נטילה להמוציא. אמנם דין זה שייך קודם ברכת המזון דאז אין שם הפסק, ובדאי צריך ליטול רשות. וכן פסק לקמן אות פ"ה שלברכת המזון נוטל רשות".

מבואר בדבריו, שמאחר ולדעת הגר"א אמירת "ברשות" איננה הכרח וחובה ליטול רשות, הרי שיש לחשוש שאמירה זו מהווה הפסק בין נטילת ידים לברכה [שכן רק מה שחובה לעשות ולומר מצד הדין איננו נחשב להפסק, כפי שנפסק בשו"ע בסימן קס"ז סעיפים ו' ו-ז']. ולכן נקט הגר"א שרק במקום שאין אמירת "ברשות" מהווה הפסק מותר לאומרה, ומשום כך נהג הגר"א לומר "ברשות" רק לפני הזימון, שאז אין בכך חשש של הפסק. מה שאין כן בין נטילת ידים לבציעת הפת, יש לחשוש כי ה"המלכות עם הציבור" איננה חיוב והכרח אלא "הנהגה טובה" ותו לא, ומשום כך בירך הגר"א "המוציא" ללא אמירת "ברשות".

בדומה לדברי הגר"א הביא בשו"ת תורה לשמה (סימן לד) ראיה מדברי הגמרא בערכין (יא, ב) שחזקיהו נמלך בציבור ונטל רשותם להקרבת עולה, למרות שהיה מלך, ולא היה לו כל צורך בבקשת רשות מהעם. וכן מלאכי השרת "נותנים רשות זה לזה" להקדיש ליוצרם [מתוך תפילת קדושה של שחרית]. כלומר, שירת המלאכים היא כאשר הם קוראים ונוטלים רשות האחד מרעהו, וכמובן שרשות זו איננה בקשת רשות אלא בדרך של "להימלך" עם הזולת כדי להחשיבו.

המנהג לומר "ברשות מלכא עילאה קדישא"

ד. על פי גישה זו שאמירת "ברשות" היא נתינת כבוד, מובן המנהג שהביא הכף החיים (סימן קצב אות ב) והבן איש חי (פרשת קרח אות א) לומר **"ברשות מלכא עילאה קדישא"**. וכתב על כך בכף החיים: "עין יפה ללב (אות ד) שכתב ישתקע הדבר ולא יאמר, וכל המוסיף מגרעות נתן יעו"ש. אבל הרב מו"ר אביו ברוח חיים (אות ב) כתב ליישב המנהג, וכתב דבשבת נוהגין להוסיף עוד לומר **וברשות שבת מלכתא**, ובתוך הסוכה אומרים **וברשות ז' אושפיזין עילאין**".

ברור כי הוספת "ברשות מלכא עילאה קדישא", וכן "ברשות שבת מלכתא", או "ברשות ז' אושפיזין עילאין" - פירושם **הבעת כבוד**, דהיינו כבוד להקב"ה, לשבת או לאושפיזין, ולא בקשה במובן של נטילת רשות, שהרי איננו מקבלים תשובה ורשות מהם.

אמנם כפי שכבר הזכיר כף החיים, על עיקר המנהג לומר "ברשות מלכא עילאה" ביחד עם "ברשות מרנן ורבותי", יצאו עוררים, וכפי שהביא בהרחבה השדי חמד (חלק ז מערכת זי"ן אות ז) "מה שנהגים לומר קודם הזימון ברשות שמים מלכא עילאה קדישא וברשות מורי ורבותי וכו', זה שנים רבות שנהגתי בעצמי שלא לומר וברשות מורי ורבותי וכו' כי אם ברשות מלכא עילאה קדישא נברך וכו', ואיני זוכר בבירור אם נהגתי כן מפני מראית עין שראיתי כן כתוב באיזה ספר או אם קיימתיו מסברא, משום מאי דאמרין במסכת סוכה (מה, ב) וסנהדרין (סג, א) כל המשתף שם שמים ודבר אחר נעקר מן העולם שנאמר בלתי לה' לבדו... ויש קפידא בדבר, שמלבד שנראה ששתי רשויות הם ונוטל רשות מאחר לברך לאותו שאכלנו משלו, ועוד שכתבו הפוסקים בסי' קפ"ח ס"ג דהאומר מלכותך ומלכות בן דוד משיחך טועה שאין להשוות מלכותא דארעא למלכותא דשמיא... ולכן כתב הרב חסד לאלפים על מנהג הנ"ל ישתקע ולא יאמר".

הקדמת לוי בברכת הזימון

ה. המג"א (סימן רא ס"ק ד) הביא מחלוקת הפוסקים (הרמ"א והב"ח) אם צריך להקדים לוי כשמזמנים. וכתב המג"א שנדון זה תלוי בנוסח הפיוט הנאמר בברכת המזון בברית מילה: "נודה לשמך בתוך אמוני וכו' ברשות הכהנים והלויים", שמשמעותו, שיש לבקש רשות גם מהלויים. אך יש הגורסים "ברשות הכהנים הלויים", כלומר, שהכהנים גם נקראים לויים, ואם כן בקשת הרשות היא מהכהנים בלבד. [ידיד רבי דוד קאהן רב בית המדרש גבול יעבץ בברוקלין כתב לי: "ואולי הידרו לומר ברשות הכהנים והלויים רק בברית מילה, לפי שהלויים מסרו נפשם עליה כדכתיב (דברים לג, ט) ובריתך ינצורו, יעויין שם ברש"י"].

ועל מה שנפסק בשו"ע (יו"ד סימן רנא סע' ט) שבצדקה יש להקדים כהן ללוי ולוי לישראל וכו', ביאר בשו"ת תשובות והנהגות (ח"ב סימן תעג), כי למעשה לא מצינו שמדקדקים לכבד את הלויים, מכיון ש"הכהנים ולויים היום אינם אלא כהני חזקה ולכן לכמה פוסקים לא נותנים להם תרו"מ, וכן בצדקה אין זכות להם לדחות זכות שאר עניים ולתלות שהם כהנים ולויים על חשבון אחרים, ולכן אף אם נותנים להם מעשר ראשון, היינו שמוותר הנותן משל עצמו שמגיע לו מספק ונותן, אבל על חשבון עניים אינו יכול להקדים כהנים ולויים. ולכן יפה עשו גבאי צדקה שלא מקדימין היום, והש"ע סתם כעיקר הדין אבל בנדודי גלות הוחלט שכולם רק כהני ולויי חזקה, ואין להם בזה זכות להפקיע אחרים ואין הגבאי רשאי לעשות כן. ולפי זה כשאין כאן שאלה של ממון, רק לעזור בגופו, לויים קודם גם בזמן הזה. ומיהו יש

לומר **שעיקר זכות הלויים לקבל כסף**, שאין להם אדמות ככל ישראל, וחז"ל תיקנו כן לדורות שלא תשתכח, אבל לעזור בגוף ללוי יותר מלישראל, **מעיקרא אין מצוה בלוי יותר אלא כשעובד בבית המקדש בדוכן**, וכל שכן שאין לו קדימה בזמן הזה.

גם בעל התורה תמימה (דברים פרק יב אות עא) דן האם יש דין כיבוד ללויים, והביא את דברי הספרי על הפסוק (דברים יב, יט) **"הַשֹּׁמֵר לָךְ פֶּן תַּעֲזֹב אֶת הַלֵּוֹי כֹּל יְמֵיךָ עַל אֲדָמְתְּךָ"**. ודרשו חז"ל: "על אדמתך - ולא בגולה", וכתב התורה תמימה: "ענין בספר באר שבע בהוריות (יג, א) הרבה לתמוה על דרשה זו ממה שאמרו שם בסתמא כהן קודם ללוי לוי קודם לישראל, ולא חילקו בין בארץ בין בגולה, יעו"ש. ואני תמה, מה שייכי העניינים זה לזה, דהתם בהוריות איירי לענין קדושה וחלוקת הכבוד לפתוח ראשון ולברך ראשון וכו', וכדמשמע הדרשות שבאו שם בכהן וקדשתו, ובלוי כתיב בעת ההיא הבדיל ה' את שבט הלוי מתוך בני ישראל וגו'. **ובודאי קדושתם בם גם בזמן הזה לענין הכבוד והגדולה**, אבל הכא בספרי איירי לענין מתנות הלויים שזכתה להם התורה בתרומות ומעשרות, לכן אמר על זה דבגולה אין חיוב בזה. ומטעם שנתבאר דגם ישראלים אין להם נחלת ארץ מיוחדת, ובהכי איירי פסוק זה ודרשה זו, ואין פטור זה משום פחיתת כבוד וקדושת הלויים רק משום רוע מצבם של ישראל בכלל, כמבואר".

הרי לנו מחלוקת בין הפוסקים האם יש דין קדימות ללוי בזמן הזה. ונראה שנדון זה, האם צריך לומר "ברשות הלויים", תלוי בטעמים המבוארים לעיל לאמירת "ברשות". ואם נאמר שאמירה זו פירושה נטילת רשות, הרי שהדבר תלוי האם יש בזמן הזה דין קדימות ללוי, וכפי שדנו הפוסקים. אך אם האמירה אינה נטילת רשות אלא הנהגה משום כבוד המסובים האחרים, מסתבר שבכל מקרה יש לכבד את הלויים ולבקש את רשותם לזימון.

אמירת "ברשות" - ביטוי למידת הענוה

ו. הגדרה נוספת לאמירת "ברשות" מבוארת בדברי המשנה ברורה (סימן קסז ס"ק עה) וז"ל: "יאמר תחלה ברשות, היינו אפילו הגדול הוא הבוצע או בעל הבית, משום **מידת ענוה** צריך ליטול רשות **כאילו** הם גדולים ממנו ולהם נאה לברך". ומשמע לפי זה, שאין באמירת "ברשות" בקשה או נטילת רשות לברך, אלא זהו ביטוי של **מידת הענוה** של בעל הבית או האדם הגדול שנתכבד בבציעה, כאילו מסובים בסעודה אנשים הגדולים ממנו, וזוהי מידת ענוה.

אך דברי המשנה ברורה צ"ע, מכיון שבתוך כדי דיבור הוא מסיים: "וכשיש שם כהן שמצוה להקדימו אם רוצה אחר לבצוע והוא הדין לברכת המזון, צריך ליטול ממנו רשות. ולא מהני מי שאומר ברשות אם לא נתן לו הכהן רשות", ומכאן משמע שאמירת "ברשות" היא בקשת רשות, וללא קבלת רשות אינו יכול לבצוע את הפת ולברך, ואין זו בבחינת מידת הענוה גרידא.

ואכן בשער הציון (ס"ק סה) כתב שאם "בעל הבית או הגדול בוצע, אין צריך ליטול רשות מכהן". וביאור הדבר, מאחר ובאמירת "ברשות" יש צורך לבקש רשות, כאשר בעל הבית או הגדול בוצע, הם אינם צריכים ליטול רשות מאף אחד, גם לא מהכהן.

אולם ממשיך ומסתפק בשער הציון: "ולענין ברכת המזון כשגדול מברך גם כן אין צריך ליטול רשות מכהן, דגדול עדיף מכהן וכו'". אך כשבעל הבית רוצה בעצמו לברך, יש לעיין אם צריך לרשות מהכהן אם לא. עיין בסימן ר"א בביאור הלכה שם, אם בעל הבית עדיף מאורח כשהאורח הוא גדול, ולכאורה

תלוי זה בזה". כלומר, ברור שאם "ברשות" פירושו בקשת היתר, מכיון שהזימון שייך לבעל הבית אין כל צורך בנטילת רשות. ורק משום שיתכן ואמירת "ברשות" היא משום מידת ענוה או נתינת כבוד, יתכן שגם בעל הבית צריך לכבד את הכהן או לנהוג במידת הענוה, ולבקש את רשותו. ולכן מסתפק הביאור הלכה בסימן ר"א אם הגדול מברך או בעל הבית.

גם בשיטת השו"ע הרב צ"ע, שכתב (סימן קסז סעיף יט) מחד גיסא: "**ומידת ענוה** היא שאף שהבוצע הוא הגדול, נוטל רשות מכל בני החבורה ואומר בתחילה ברשות מורי ורבותי כאילו הם גדולים ממנו ולהם נאה לברך". ומאידך הוא ממשיך מיד: "ונהגו ליטול רשות מכהן לברכת המזון, וכן נכון שהרי מצוה להקדימו ואם כן אסור לברך בלא רשותו אלא אם כן גדול ממנו בחכמה, ומכל מקום אין מועיל מה שאומר ברשות אם לא נתן לו הכהן רשות".

נמצא שגם בדברי המשנ"ב וגם בדברי השו"ע הרב מוזכרות שתי הגישות לאמירת "ברשות" גם יחד, ופירושו של דבר, ששני העניינים נכונים ויש צורך הן באמירה משום "מידת הענוה" למרות שאין חיוב בדבר. והן בתורת חובה במקום שיש מן הדין ליטול רשות, כנטילת רשות מן הכהן לברכת המזון, וכפי שסיים מדברי המג"א [שהבאנו לעיל] "ומכל מקום אין מועיל מה שאומר ברשות אם לא נתן לו הכהן רשות", דהיינו נטילת רשות והיתר.

הרב אליהו מן אמר לי בשם הגר"ח קנייבסקי, כי פעם אחת אכלו הגר"ח ואביו בעל הקהילות יעקב אצל החזון איש, והחזון איש הקפיד שהגר"ח יזכיר בשעת הזימון גם את אביו וגם את החזון איש [בעל הבית]. ומכאן שאמירת "ברשות" יש בה את שני החלקים: בקשת היתר - מבעל הבית, וגם נתינת כבוד לאביו [כאשר אביו אינו בעל הבית].

מצאתי מקור לכך בסידור בית יעקב של רבי יעקב מעמדין (הנהגת הסעודה), שכתב לאחר אמירת "רבותי נברך", ש"עדיין צריך ליטול רשות מרבים, ומרבו וחברו וממי שגדול ממנו". כלומר, גם לאחר **נטילת ההיתר** והרשות מבעל הבית, יש לבקש את רשות הרבים או רבו **משום כבודם**.

ויש להעיר על המנהג המקובל בין חסידי חב"ד לומר "ברשות מורי ורבותי" ותו לא, ולכאורה אין זה כדברי השו"ע הרב. כי אם יש לומר "ברשות" משום מידת הענוה הרי שצריך לומר גם "ברשות בעל הבית", ואם אמירת "ברשות הכהן" היא חיוב ו"אסור לברך בלא רשותו", מדוע לא נהגו לומר "ברשות הכהן", וצ"ע.

[שמעתי שכאשר האדמו"ר האחרון מלויבאוויטש זימן אצל חותנו האדמו"ר הרי"צ אמר "רבותי מיר וועלן בענטשין", הפסיק לרגע והיה שקט, וה"מבינים" אומרים שבאותו רגע אמר בלחש ברשות האדמו"ר חותנו, ואחר כך הוסיף "ברשות מורי ורבותי"].

כעין דברי המשנ"ב ושו"ע הרב שאמירת "ברשות" היא משום מידת ענוה, כתב בסידור צלותא דאברהם (סדר ברכת המזון עמ' תצט) בשם האורחות חיים: "**בדרך מוסר** לכל מי שיברך יש לו ליטול רשות הגדולים המסובים שם". כלומר, "אמירת ברשות" איננה בקשת רשות והיתר לברך, אלא אמירה בלתי מחייבת משום מידת ענוה או מדרך המוסר. וממילא מובן מדוע אנו לא ממתנינים לראות את תגובת הכהן, שהרי האמירה לא נועדה עבור הכהן אלא עבורינו.

וכפי שהזכרנו לעיל [**אות ב**] בשבלי הלקט כתב: "וכן קודם ברכת המזון נוטל רשות שמא יש בהם אחד שלא הפסיק לסעוד". וגם לפי טעם זה אמירת "ברשות" איננה דבר מחייב, אלא מדרכי הנימוס ומידת

דרך ארץ להמתין למי שעדיין לא סיים את סעודתו.

העולה מן הדברים

לפנינו ארבע דרכים לביאורה של אמירת "ברשות":

[א] בקשת רשות והיתר לברך, וללא קבלת רשות אינו יכול לברך או לזמן.

[ב] אמירה מדרך המוסר, כדי לתת כבוד לאנשים אחרים הנוכחים במקום.

[ג] אמירה כדי "להימלך עם הציבור".

[ד] ממידת הענוה לבקש רשות גם כשאנו מחוייב בדבר, להראות כאילו האחרים גדולים וחשובים ממנו.

מובן מאליו שלפי שלושת הדרכים האחרונות, אמירת "ברשות" איננה מתוך צפיה לתגובה ולקבלת רשות, ואין בה חיוב והכרח - אלא זוהי הנהגה משום **כבוד, ענוה או מדרך המוסר והנימוס**. מעתה נדון בנפקא מינה למעשה הנובעות מדרכים אלו.

* * *

"ברשות הכהן" או "ברשות הכהנים"

ז. ידידי הרב שמואל יוסף שטיצברג, מחבר הספר שערי ברכה, דן בשאלה, כשמסובים כמה כהנים, האם ישראל שנתכבד בזימון צריך לומר "ברשות הכהן", או "ברשות הכהנים".

מצד אחד, הרי אין חיוב לכבד את כל הכהנים אלא רק **כהן אחד** מביניהם מדין "וקדשתו", ולפי זה אינו צריך ליטול רשות אלא מאחד מהם. וכפי שכתב בשו"ת בצל החכמה (ח"ה סי' ס) שלאחר שהכהן נטל מנה ראשון מהקערה, אין חיוב להקדים ולתת מנות לכל הכהנים הנמצאים בסעודה, כי מצות וקדשתו היינו לקדש את שבט הכהונה, וכשמקדש אחד מהם הרי שהחשיב את שבט הכהונה ודי בכך. ולפי זה אמנם אין צורך לומר "ברשות הכהנים" אלא די לומר "ברשות הכהן".

מצד שני, נאמר בפיוט קודם הזימון בסעודת ברית מילה: **"ברשות הכהנים בני אהרן"**, ומוכח מכאן שצריך לומר "ברשות הכהנים". וכמדומה שאמנם נהוג לומר "ברשות הכהנים".

לפי נדון זה יש להשיב על השאלה שפתחנו בה את השיעור, כאשר כהן מתכבד בזימון בנוכחות כהנים אחרים האם הוא מחוייב לומר "ברשות הכהנים". ונראה שלפי דברי שו"ת בצל החכמה שדין הקדימה משום "וקדשתו" שייך לשבט הכהונה, פשוט שאין הכהן צריך לבקש רשות מהכהנים האחרים, מאחר ונתקיים כבר דין "וקדשתו", וכפי שאין חיוב להקדים ולתת מנות לכל הכהנים לאחר שהכהן הראשון נטל ראשון מהקערה.

ואכן בשו"ת שרגא המאיר (חלק ז סימן מה) נשאל, אם כשכידו כהן לברך ברכת המזון ואמר "ברשות", צווח כהן אחר ואמר שאיננו נותן רשות לברך, האם ביכולתו לעכב את הזימון. והשיב: "הנה פשיטא שאין יכול לעכבו, ואפילו אם השני הוא ת"ח יותר, כיון דהמברך הוא כהן כשר".

מעתה מבוארים דברי שו"ת שרגא המאיר, שאם כיבדו כהן לברך ברכת המזון ואמר "ברשות", וכהן אחר צווח ואמר שאיננו נותן רשות לברך, אין הוא יכול לעכב את הכהן הראשון מלברך. שכן לאחר שכבר נתקיים דין "וקדשתו" כשניתן הזימון לכהן, אין כל זכות לכהן השני לעכב בדבר.

גם בשו"ת עשה לך רב (חלק ו סימן ט) נקט כדבר "פשוט ביותר, שאם המברך עצמו כהן ויש כהנים נוספים שאין שום טעם להוסיף "ברשות הכהנים", ואדרבה **אף איסור יש בדבר**, שהרי פוגם הוא

בכהונתו כשמבקש רשות מהכהנים".

אכן, לפי הדרכים שנתבארו לעיל, שאמירת "ברשות" איננה בקשת רשות אלא הנהגה משום כבוד, ענוה או מדרכי המוסר והדרך ארץ, נראה שגם כשיש כהנים אחרים מן הראוי לכהן לומר "ברשות הכהנים". וככל אמירת "ברשות" לפי הדעות הללו, שאיננה נצרכת לקיום הזימון, כך גם ראוי לכהן לבקש רשות מאחיו הכהנים משום כבודם וכדי "להימלך" בהם, או ממידת הענוה ודרך ארץ.

נטילת רשות ממי ששאינו מיסב בסעודה

ח. בספר מקור חיים (או"ח סימן קסז סעיף יד) כתב: "אין צריך ליטול רשות ממי שיושב אצלו ואינו אוכל ושותה עמו".

ובפשטות, דין זה תלוי בטעמים שהובאו לעיל, מדוע אומרים "ברשות". לפי דעת המג"א שאמירת "ברשות" היא בקשת רשות והיתר לזימון, מובן מדוע אין צורך ליטול רשות ממי שנמצא בחדר האוכל ואינו אוכל ושותה עמו, שכן בקשת הרשות לזמן תלויה בכל מי שנתחייב בזימון, ובוודאי אין כל צורך לבקש רשות ממי שלא אכל ושתה עם בני החבורה.

אך לפי הדעות שאמירת "ברשות" איננה בקשת רשות אלא הנהגה משום כבוד, ענוה או מדרכי המוסר ודרך ארץ, מסתבר כי ראוי לנהוג במידות אלו גם כלפי מי שנמצא בחדר האוכל למרות שלא אכל ושתה עמו.

אמירת "ברשות" בעלת הבית

ט. בספר אוצרות הברכה (עמוד קנו) דן רבי יצחק זילברשטיין, רבה של רמת אלחנן בבני ברק, בשאלה הנוספת שפתחנו בה: "ג' אחים שאכלו כאחד על שולחן אמם ועומדים לזמן, האם רשאים לחלוק כבוד לאמם ולומר ברשות אמי מורתי נברך שאכלנו משלו, או שמא מכיון שאינה מצטרפת אליהם לזימון אין טעם לומר כך".

הרב זילברשטיין פסק: "כתב הרמב"ם (הלכות תלמוד תורה פ"ה ה"ו) ולא ישב לפני רבו עד שיאמר לו שב, ולא יעמוד מלפניו עד שיאמר עמוד, או עד שיטול רשות לעמוד. ויעוין בפתחי תשובה (יו"ד סי' רמ סק"ו) דכיבוד אב ואם דומה לכיבוד שיש לנהוג ברב מובהק. אם כן מסתבר דיש לנהוג כך גם ביחס לאמו, ואם כן מסתבר דיש מקום ליטול רשות לזמן מהאם. ואף שאין האם מצטרפת לזימון, בכל זאת כשאוכלות עם הנשים, חייבות הנשים בזימון, ואם כן יש מקום לומר ברשות אמי מורתי נברך שאכלנו משלו. ולמעשה צ"ע".

שאלה דומה מובאת בשו"ת במראה הבזק (ח"ה סימן ט) "אלמנה המבקשת שהמזמן יזכיר 'ברשות בעלת הבית', ואילו אחד האורחים טען שעליו לבקש רשות מבעל הבית מכיון שיש לבעל הבית זכות לזמן, זכות שאין לבעלת הבית האלמנה. מאידך טענה האלמנה שמכיון שהאורח חייב לברך אותה ב'ברכת האורח', לכן יש לה זכות לבחור את המזמן, ולפיכך עליו לבקש ממנה רשות בברכת הזימון". והתשובה שהשיבו: "זכותו של בעל הבית לבחור את המזמן. ונראה שמכך נובע המנהג להוסיף בזימון 'ברשות בעל הבית', יחד עם הכהנים, מרנן ורבותי. ולכן מן הנימוס וממילא מן הדין לכבד את בעלת הבית האלמנה ולומר ברשות בעלת הבית".

והנה לפי המבואר לעיל, יש מקום לומר שכל מי שיושב בבית של אלמנה מחוייב לומר "ברשות". הן לפי הדעות ש"ברשות" אינו בקשת היתר אלא אמירה מדרכי הכבוד והדרך ארץ - קל וחומר ביחס לאמא שיש חיוב כיבוד מדאורייתא [בנדון השאלה שפתחנו בה], צריכים הבנים לכבד את אמם ולבקש את רשותה גם אם אינם צריכים ומחוייבים מעיקר דין הזימון לקבל ממנה היתר לזמן ולברך. והן לדעת המג"א שאמירת "ברשות" היא בקשה ונטילת רשות לזמן ולברך, כאשר הנשים אוכלות הם מתחייבות בזימון, צריכים הבנים לבקש רשות מאמם לזמן.

אולם מצד שני, יש לומר שאמירת "ברשות" מתייחסת רק למי שנמצא בחבורה המזמנת, ואם כן גם אם נאמר שזוהי אמירה מדרכי הכבוד והדרך ארץ, יתכן שמחוייב לנהוג כבוד רק במי שנמצא בחבורת המזמנים, ולכן אין חיוב לומר "ברשות" האלמנה בעלת הבית מאחר והיא איננה נמנית בחבורת המזמנים.

אמירת "המוציא" כשמוציא ידי חובה רק את אשתו

י. נדון נוסף שיש בו נפק"מ בין הטעמים לאמירת ברשות מובא בשו"ת גבעת שאול (או"ח סימן כז) "יש להסתפק בענין אמירת "ברשות" לפני אמירת "המוציא" כשמוציא ידי חובה רק את אשתו האם נכון לאומרו, או כיון דאין דרך של אשה להוציא גבר לא בעינן נטילת רשות ממנה.

בירור: הנה ענין אמירת ברשות הוזכר בשו"ע בכמה מקומות בלי חולק, והוא על פי שיטת השיבולי הלקט הובא בב"י, דאף אם בעל הבית מוציא את בני ביתו מ"מ ראוי לו לומר "ברשות" **מטעם דרך ארץ ודרך ענוה** כדי שלא יראה כאלו הוא נוטל העטרה בעצמו להוציאם (עי' סי' קסז ברמ"א סעי' יד ובסוף סי' קעד ברמ"א). וכן מביא המ"ב לענין לחם משנה בשבת. אבל כשאין בעל הבית מוציא את משפחתו עם הברכה וכל אחד מברך לעצמו, לא נהגו לומר "ברשות". והנה ברוב המקומות באשכנז, בפולין ובהונגריה לא נהגו להוציא את האחרים בברכת המוציא. ולכן ממילא לא נהגו לומר "ברשות". וכן כתב בערוך השלחן דלא נהגו לומר, מטעם דאין מוציאם. ואשר לכן רק אותם הנמשכים אחר המשנה ברורה דיש מעלה להוציא בני ביתו עם ברכת המוציא, רק אצלם יש מקום לאמירת "ברשות".

רק דיש להסתפק כשמוציא רק נשים או רק את אשתו, אם אכתי בעי נטילת רשות. ובאמת מסתבר שכן, מאחר דאין כאן מקום לנטילת רשות, כיון שאין הדרך של נשים להוציא את האנשים ואם כן ממילא מוטלת המצוה על הבעל. אך מהיות שכל ענין אמירת "ברשות" הוא **מדרך ענוה**, וגם אם בעל הבית מברך אומר כן אף שאינו צריך ליטול רשות מאחרים, ואין לענוה שיעור כמו שאמרו (אבות פ"ד מ"ד) "מאד מאד הוה שפל רוח", לכן כמדומני שיש מקום לומר "ברשות" גם כשמוציא רק את אשתו, עכ"ד. ואמנם נדון זה תלוי בארבעת הטעמים לאמירת "ברשות" שהובאו לעיל: לפי המג"א, שזו בקשת רשות והיתר לברך, וללא קבלת רשות אינו יכול לברך או לזמן, יש מקום לומר שאין הבעל חייב לבקש את רשותה של אשתו, מכיון שהמצוה מוטלת על הבעל.

אולם לפי כל הטעמים האחרים, שאמירת "ברשות" היא מדרך המוסר, כדי לתת כבוד לאנשים אחרים הנוכחים במקום. או אמירה משום "להימלך עם הציבור", וממדת הענוה לבקש רשות גם כשאנו מחוייב בדבר, להראות כאילו האחרים גדולים וחשובים ממנו - אולי יש מקום לומר ברשות גם כשמוציא רק נשים או רק את אשתו.

אמירת "ברשות" הרב בסעודה בבית הכנסת

יא. והנה כפי שהזכרנו בפתיחת השיעור, בסעודה שלישית הנערכת בבית הכנסת יש הנוהגים לומר בזימון "ברשות הרב", אך יש שאינם מקפידים על כך. ונראה כי דין זה תלוי בטעמים לאמירת "ברשות". אם נאמר שאמירה זו היא נטילת רשות, יתכן שבבית כנסת ששייך לציבור והרב איננו בעל הבית של המקום וגם אינו בעלים על הסעודה, אין צורך ליטול את רשותו. אולם אם האמירה היא מדרכי הנימוס והענוה וממידת דרך ארץ, ודאי שיש לכבד את הרב המשתתף בסעודה ולכבדו באמירת "ברשות הרב".

ענף ב

אמירת "סברי מרנן"

בדומה לאמירת "ברשות" לפני בציעת הפת או זימון, נוהגים לומר "סברי מרנן" לפני הקידוש. יש לבאר מה פשר אמירה זו, ומדוע לא אומרים לפני הקידוש "ברשות". הדברים יבוארו בהקדם הטעמים השונים בהסבר אמירת "סברי מרנן".

אמירת "סברי" - נטילת רשות

יב. בשו"ע (או"ח סימן קעד ס' ח) כתב: "על היין שבתוך המזון כל אחד ואחד מברך לעצמו אפילו הסיבו יחד, משום דחיישינן שמא יקדים קנה לוושט". וכתב הרמ"א: "ויש אומרים דאם אמר להם סברי רבתי וישמעו ויכונו לברכה ולא יאכלו אז ויענו אמן, אחד מברך לכולם, וכן נוהגין. ויאמר סברי רבתי, רצונו לומר, סוברים אתם לצאת בברכה זו, ולא יאמר ברשות רבתי. וכן כל מקום שמברכין על היין משום ברכת היין שבתוך הסעודה אין אומרים ברשות אלא סברי מטעם שנתבאר". דעת הב"ח (המובא במג"א ס"ק יז) שיש לומר "סברי" גם בחופה בברכת אירוסין ונישואין, ובכל קידוש והבדלה, וז"ל: "בקידוש והבדלה וברכת המזון אע"ג דבית הבליעה פנוי אומרים סברי שלא לחלק בברכת היין וכו', דכל מקום שמברכין על היין אומרים סברי מרנן ואפילו אינו בתוך הסעודה. ולפי זה אף כשמברכין ברכת אירוסין וברכת נישואין לפני בית הכנסת אומרים גם כן סברי מרנן, וכן ראיתי ממורי הרב הגדול מוהר"ר הירש שור ז"ל שכך קיבל מהגדולים וכך אני נוהג".

אולם המג"א כתב: "והאידנא לא נהיגי הכי, ונראה לי שדווקא במקום שנוטלים רשות אומרים על היין "סברי" במקום "ברשות", אבל בחופה ומילה שאין נוטלים רשות אין לומר סברי כלל".

ומפורש בזה שאמירת "סברי" היא נטילת רשות, ולכן רק במקום שיש צורך ליטול רשות אומרים "סברי". וכן כתב בשער הציון (סימן קעד ס"ק נב) בביאור דברי המג"א שבחופה ומילה אין נוטלים רשות: "ופירוש דבריו נראה, דהיינו משום דהתם הבעל ברית ובעל החתונה מכבדים אותו". וכן ביאר בשער הציון (שם ס"ק נג) את מנהגינו שאין אומרים סברי כששותים את הכוס שלאחר ברכת המזון: "ואפשר דמהאי טעמא אין אומרים סברי על כוס ברכת המזון, דרשות אין צריך ליטול כיון שנטל רשות מקודם

שהתחיל לברך, ולכן אין אומר עתה גם סברי. ואף דהלבוש הצריך לומר עיי"ש, האליה רבה כתב שאין נוהגין כן".

אלא שיש להעיר, אם אמירת "סברי" היא נטילת רשות, מדוע לא נזכר בפוסקים שצריך לומר "סברי כהנים", כפי שאומרים "ברשות הכהנים". והרי באופנים שיש לכבד את הכהן בזימון, אומרים "ברשות הכהן" כדי ליטול ממנו רשות. ואם כן גם כאשר צריך לכבד את הכהן לקדש מדין "וקדשתו" מדוע שלא נצטרך לומר "סברי" כדי לבקש את רשות הכהן לקדש, וצ"ע.

טעמים נוספים לאמירת "סברי"

יג. ונראה בביאור הדברים על פי מה שהביא האבודרהם טעמים אחדים לאמירת "סברי":
 [א] "יש אומרים שהטעם על שם דאמרין בסנהדרין בפרק נגמר הדין (נב, א) היו מוציאים אותו לסקלו והיו משקין אותו כוס של יין חי בקורטי לבונה כדי שתטרף דעתו עליו, פירוש ולא ירגיש בענין הסקילה. ויש רמז לזה היין מן הפסוק, שנאמר (עמוס ב, ח) ויין ענושים ישתו, פירוש יין של אותם שעונשין אותם בדין ישתו. על כן אומר סברי רבנן, כלומר היש בדעת מורי ורבותי שזה הכוס לחיים ולא למות, לברכה ולא לקללה, ולא יהיה כאותו שנגמר דינו. והם עונים לחי, לחיים יהיה ולא למות.

[ב] עוד שמעתי טעם אחר ואיתי כמאן דאמר (ברכות מ, א) עץ שאכל ממנו אדם הראשון גפן היה, ולפיכך נקנסה עליו מיתה. ולכן הוא אומר סברי מרנן, היש בדעתכם שזה הכוס הוא לחיים ולא למות, כאותו של אדם הראשון. והם עונים לחי, לחיים יהיה ולא למות.

[ג] ויש אומרים טעם אחר, על שם דאמרין בפרק כיצד מברכין (מג, א) בא להם יין בתוך המזון כל אחד ואחד מברך לעצמו, לפי שאין בית הבליעה פנוי. ועכשיו שבית הבליעה פנוי, הוא אומר, היש בדעתכם רבותי לשמוע הברכה ולכוין דעתכם לצאת בה ידי חובה. והן עונים לחי, בלשון תלמוד ר"ל הן, וזהו הנכון שבכולם.

[ד] גם יתכן לומר שהוא נוטל רשות מן היושבים אם ישתה תחילה. וכך הוא הפירוש סברי מרנן, כלומר, ברשותכם ובדעתכם רבותי שאברך בורא פרי הגפן ואשתה תחילה. והן עונים לחי, כלומר הן, שתה תחילה, עכ"ל האבודרהם.

נמצאו לפנינו שלושה דרכים למה נועדה אמירת "סברי".

הדרך הראשונה - שאין אמירה זו נטילת רשות לשתות, אלא כעין בקשה להתברך מאחרים שהכוס תהיה לחיים ולברכה [טעם א-ב].

הדרך השניה - אמירה שנועדה להסב את דעתם של האחרים לשמוע את הברכה ולכוין את דעתם לצאת ידי חובה [טעם ג].

והדרך השלישית - אמירת "סברי" היא נטילת רשות מהמסובים לברך על היין - ולשתות תחילה [טעם ד].

ההבדל בין אמירת "ברשות" לאמירת "סברי"

יד. בשבלי הלקט (סימן קמ) הוסיף על הטעם השלישי, שאמירת "סברי" נועדה לקרוא לכל המשתתפים בסעודה להניח אכילתם כדי שיתנו דעתם לשמוע את הברכה, וכתב: "ואם תאמר, הרי קידוש והבדלה

וברכת המזון שבית הבליעה פנוי, אם כן למה אנו אומרים סברי מורי, שלא לחלוק בברכת היין. כי לא תקנו הדבר מתחילה אלא בברכת היין שבתוך הסעודה, וטעמא כדאמרין. ואחר כן נהגו לאמור בכל ברכת היין, כדי שלא לחלוק".

ומתוך כך מגדיר השבלי הלקט את ההבדל בין אמירת "ברשות" לאמירת "סברי": "זה הכלל, אין מרשין אלא על הפת, ואין מסבירין אלא על היין. מה טעם, לחם שהוא רשות, שאם רוצה שלא לאכול לחם אפילו בשבת הרשות בידו, לפיכך נוטל רשות כדי שיסכימו עליו כולן דעתן. אבל בברכת המזון וקידוש והבדלה שהן חובה, אין צריך לומר רשות, אלא סברי מרנן, או סברי מורי ורבותי. כלומר, תנו דעתכם על הברכה כדי לצאת בה ידי חובתכם, והן עונין לחיים. וכן יין שבתוך הסעודה אין צריך ליטול רשות, שהרי מכיון שיש להם לאכול, אי אפשר בלא שתיה".

ומבואר בדבריו, שההבדל בין אמירת "סברי" לאמירת "ברשות" הוא, שאמירת "סברי" איננה בקשת רשות, מכיון שבברכת בורא פרי הגפן בברכת המזון ובקידוש כל אחד מחוייב בדיוק כמו השני, ולכן אינו צריך לבקש מחבריו שיתנו לו רשות לקדש על היין, אלא אומר "סברי" כדי להסב את דעתם לצאת ידי חובה בברכתו.

כעין דברים אלו, שאמירת "סברי" נועדה להסב את תשומת לבם של המסובים לברכה ואין בה משום נטילת רשות, הביא שבלי הלקט בשם רבי קלונימוס הבחור זצ"ל: "למה רגילין לומר סברי ליין וברשות להמוציא. לפי שהמסובין תחילה, כשממתינין לצרכי הסעודה שיתערבו על השולחן ומדברים דברים ושואלין הלכות ואין דעתם נכונה אצל המברך, לכך צריך להסבירם ולומר להם תבינו אל הברכה. אבל כששתו קידוש והבדלה וידעו שעכשיו יברך המוציא, שתיכף לנטילת ידיים המוציא, כולם דעתן נכונה ושומעין אליו. ואין צריך לומר להם סברי, כלומר, תבינו כי אם מרשותכם".

עוד כתב שבלי הלקט: "ובשם רבי קלונימוס הזקן זצ"ל מצאתי, למה אומר מרשות להמוציא וסברי לכוס, לפי שאחד מוציא ידי חובת כל המסובין בברכת המוציא ויש לו רשות מהן שהוא רוצה להוציאן ידי חובתן וברשותן. וסברי אין צריך לומר, שהרי בית הבליעה פנוי, ואין עוסקין לא באכילה ולא בשום דבר אחר, אלא דעתם לאכילה משנטלו ידיהם. אבל כשאוכלין אין בית הבליעה פנוי, ועוסקין באכילה, לפיכך הוא צריך להסבירן שיאמרו אמן ויצאו ידי חובתן. ורשות אין צריך ליקח מהן, שכבר הרשוהו להוציאן ידי חובתן בברכת המוציא, וכמו כן רצונם שיוציאם ידי חובתן גם הוא ולא אחר.

ובשם רבי יצחק ברבי יהודה זצ"ל מצאתי, למה אומרים סברי על היין, לפי שהיין הביא קללה לעולם, והיזק בימי נח, שנשתכר מן היין וקילל את כנען, על כן אומרים סברי. כלומר, תבינו שיש בדעתי לשתות מדבר שיצא ממנו קללה, וגם אתם בדעתכם לשתות, והלואי שלא יזיק לי כלום, ועל כן רגילים בני אדם להשיבו לחיים. כלומר, לחיים תהיה לך אותה שתיה ולא להיזק.

ואחי רבי בנימין נר"ו כתב, מה אומרים מרשות להמוציא, לפי מה שאמרו רבותינו ז"ל, שהבוצע הוא פושט ידיו תחילה, והם אינן רשאים לטעום עד שיטעום המברך, על כן הוא נוטל רשות עד שלא יראה כרעבתן. כלומר, לא משום רעבתנות אני בוצע כדי לטעום תחילה, אלא על רשותכם. על כן משיבין לו ברשות שמים. כלומר, אין בזה משום רעבתנות, אלא כדין וכהלכה אתה עושה. וכן קודם ברכת המזון נוטל רשות, שמא יש בהם מי שלא הפסיק לסעוד. אי נמי, לפי מה שאמרו רז"ל (מז, א) גדול מברך, ואף על גב דאתא בסוף הסעודה, לפיכך נוטל רשות. כלומר, לא שאני חשוב וראוי לברך, אלא שיש לי לשמוע

מצותכם, שציותני והרשיתוני לברך".

ממוצא הדברים למדנו, שלפי רוב הטעמים המבוארים בדברי הראשונים, אין באמירת "סברי" משום נטילת רשות, ולפי זה אמנם אין כל מקום לבקש את רשות הכהנים ולומר "סברי כהנים מרנן". אולם לפי הטעם האחרון המובא באבודרהם, יש באמירה זו משום בקשת היתר לברך על היין, ואם כן יש מקום לומר "סברי כהנים" לפני הקידוש, וצ"ע מדוע לא נהגו כן.

[ויש להזכיר כאן את המובא בסידור השל"ה (סדר ליל שבת עמוד צד-צה) על פי הקבלה "שאפילו יחיד יאמר סברי מורי, כדי שעם אלו ב' תיבות יהיה ע"ב כמנין ויכלו... לכוונה זה שיעלה לחשבון ע"ב נגד שם של ע"ב". ענין זה מוזכר גם בכף החיים (סי' קסז ס"ק קח). וברור שדברי השל"ה מבוארים לפי הטעמים הנ"ל, שאין באמירת "סברי" משום בקשת רשות].

אמנם כפי שהבאנו לעיל, בדברי המג"א ושער הציון מפורש שאמירת "סברי" היא נטילת רשות, ולכן רק במקום שיש צורך ליטול רשות אומרים "סברי". וממילא בחופה ומילה אין צורך לומר "סברי", כי אין צורך בנטילת רשות מאחר שבעל ברית ובעל החתונה מכבדים אותו. אולם מאידך, צ"ע מדוע לא מבקשים רשות ואומרים "סברי כהנים" כשצריך לכבדם מדין "וקדשתו", והרי בברכת המזון בבית כאשר בעל הבית מכבד בזימון, רבים נוהגים לומר "ברשות הכהנים" בגלל החיוב לכבדם מדין "וקדשתו", ואם כן מדוע אין אומרים כן בשעת הקידוש או בחתונה "סברי כהנים".

ובשו"ע הרב (או"ח סימן קעד סע' יא) כתב: "ומכל מקום לכתחלה אין לנהוג כך שיברך אחד לכולם בתוך הסעודה משום שאין בית הבליעה פנוי ואין דעתם לשמוע הברכה מפי המברך, וגם לא יוכלו לענות אחריו אמן שיצאו בברכתו כי אין משיחין בסעודה שמא יקדים קנה לוושט ונמצא בא לידי סכנה, לפיכך אם אומר להם סברי מרנן כלומר תנו דעתכם לברכה לצאת ידי חובתכם כדי שיפנו בית הבליעה ויניחו אכילתם ויתנו דעתם לשמוע הברכה ויענו אמן אחד מברך לכולם וכן נוהגין. ומטעם זה נתפשט המנהג בכל מקום שמברכין על היין כגון בקידוש והבדלה אם אחד מברך לכולם לצאת בברכתו, אומר "סברי" מרנן ולא "ברשות" מרנן, כדי שלא לחלוק בברכת היין בין אם מברכין שלא בשעת הסעודה ובין יין הבא להם בתוך הסעודה". משמע מדבריו שגם בחתונה ובברית יש לומר "סברי מרנן", בניגוד לדעת המג"א והמשנ"ב. וגם לשיטתו צ"ע מדוע אין אומרים "סברי כהנים".

מדוע אין אומרים "סברי כהנים"

טו. יתכן שהסיבה לכך נעוצה בענין אחר שהוזכר לעיל [אות ב] - דברי המג"א, שכיום אין העולם נזהרים להקדים את הכהנים ד"אפשר דאין אנו בקיאים ביחוס הכהונה". ולמרות שהמג"א והמשנ"ב הכריעו ש"מכל מקום בוודאי לכתחילה יש להזהר בזה" [להקדים כהן מדין וקדשתו]. כבר כתב היעב"ץ (מור וקציעה סימן קסז) "והאמת אתו במה שכתב שאין אנו בקיאים ביחוס כהונה. ואע"ג דמוקמינן להו אחזקתייהו, לענין איסורא שאני. וכן הא דמקדמינן להו לקרות בתורה ראשון האידנא נמי, היינו משום דרכי שלום דלא ליתו לניצויי לשאול מי יעלה לנו בתחילה, משא"כ בכל שארי מילי דדררא דממונא לא שייך האי טעמא, אטו בשופטני או ברשיעי וגזלני עסקינן, מי יבקש את שאינו שלו, שאחר שאין דין קדימה יד הכל שווין וחולקין בשוה, והוי ליה כהן המוציא מחבירו עליו הראיה, ואפילו תקפו כהן מוציאין מידו. ותו דרוב כהנים האידנא לאו חברים נינהו, ואפילו במתנות ידיהו לא זכו אלא החברים, וכל שכן

כהנים עמי הארץ, דלקרות ראשון נמי לא מצו".

מבואר בדבריו שלכהנים בזמנינו עומדת חזקת כהונה רק לענייני איסור, אולם לענייני ממון אינם מוחזקים, ולכן גם אין חיוב להקדימם מדין "וקדשתו".

וכן נקט בשו"ת רב פעלים (חלק ב סימן טל) בנדון בעל הבית שכיבד בזימון ת"ח שאינו כהן למרות שבסעודה נוכח ת"ח אחר שהיה כהן [בגלל שהת"ח היה חשוב יותר מהכהן הן מצד עצמו, הן מצד כבוד אבותיו, שהיה בן חכמים], וערער אחד מהמסובין "דלאו שפיר עבד הבעה"ב בזה, שעבר על דברי חכמים, שהיה צריך ליתן הכוס לת"ח הכהן, ובא השואל ושאל אם צודקים דברי המערער ההוא". ובדבריו כתב הרב פעלים: "והמהרשד"ם (אבן העזר סימן רלה) הביא דברי הריב"ש הנזכר וכתב "הרי כהנים אינם כהנים ודאי, ומה שעולים ראשון לקרוא בתורה אינו אלא מנהג בעלמא, שהרי אין להם ספר היחס, וסמך על זה בנידון ידיה לענין חליצה... וגם רבני וגאוני וויניציא שהובאה תשובתם במהרימ"ט (ח"א סימן קמז) סמכו על דברי הריב"ש הללו. וגם הגאון השבות יעקב (חלק א סימן צג) החזיק בסברה זו, ובכלל דבריו שאין הוכחה ממה שנושאים כפיהן ומברכין, כיון שכהן שאין נושא את כפיו עובר בשלשה עשין על כן מחמירין מספק שישא את כפיו". ומכל זה נקט הרב פעלים שאין חיוב לכבד כהן בזימון מדין וקדשתו כשיש ת"ח חשוב יותר.

ואכן במקור חיים (קיצור הלכות סימן קסז סעיף יד) כתב, שבמדינת פולין אין נוטלין רשות מכהן, וביאר סברה אחרת למנהג זה: "ונראה דסבירא להו דאין נוהג [דין וקדשתו] בזמן שאין ביהמ"ק קיים וקדשתו לפתוח ראשון וכו' כמו שכתוב בפסוק את טעם מצות וקדשתו כי את לחם וגו', אע"ג דלענין קדושת הכהונה אין חילוק". וסברה זו מבוארת בדברי התומים (סימן טו ס"ק ג) שכתב: "והא דהקשה המג"א (בסימן רא) הא בגמרא אמרין דאורייתא, י"ל הני מילי בזמן הבית וקרוב כדכתיב את לחם וכו', אבל לאחר חרבן בעו"ה בטלה קדושתן של תורה. וכ"כ בהגהת מרדכי דגיטין בשם ר"ת דבזמן הזה אין קדושת כהנים דאין בגדיהם עליהם היינו אין ראוי לבגדיהם". וכן הוא מנהג חב"ד שאינם מזכירים "ברשות הכהנים".

סוף דבר

ממוצא הדברים נתבאר כי אמירת "ברשות הכהנים" תלויה במנהג, ומכאן ההנהגות השונות, שיש האומרים "ברשות כהנים" ויש שאינם מקפידים לומר כן.

על פי זה יש לומר, מאחר ויש לצרף לכך שבעיקר אמירת "סברי" לא ברור אם הכוונה לנטילת רשות, כפי שהובא לעיל בביאור הטעם לאמירת "סברי" כפי דעת רוב הראשונים שאמירה זו נועדה להזמנת המסובים לברך, וכמו כן לא ברור אם יש להקדים ולכבד כהנים מדין וקדשתו בזמן הזה - לכן לא נהגו לומר "סברי כהנים".

אולם לענין אמירת "ברשות" נראה, שגם אם יש מקום לומר שאין צורך להקדים את הכהנים בזמן הזה מדין "וקדשתו", מכל מקום מאחר והבאנו שלפי רוב הדעות, אמירת ברשות היא ממידת דרך ארץ והנימוס ומדרכי הענוה, מסתבר שגם אם אין חיוב מעיקר הדין להקדים את הכהן, נהגו לומר "ברשות הכהנים" ממידת הנימוס או משום כבוד.